

Program ochrony zasobów genetycznych koni u sztumskich

1. Słownik pojęć

Użyte w treści Programu nazwy oznaczają:

- 1) Program ochrony – program ochrony zasobów genetycznych koni zimnokrwistych w typie sztumskim,
- 2) Program hodowlany – program hodowli koni zimnokrwistych,
- 3) Instytut – Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy, podmiot upoważniony Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi do koordynacji lub realizacji programów ochrony zasobów genetycznych zwierząt,
- 4) Związek – Polski Związek Hodowców Koni/Okręgowe Związki Hodowców Koni, podmiot prowadzący księgę stadną koni zimnokrwistych oraz ocenę wartości użytkowej,
- 5) Grupa Robocza – Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych koni powołana zarządzeniem Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB nr 7/15 z dnia 23.03.2015 r.
- 6) Komisja oceniająca – komisja powołana przez prowadzącego księgę, złożona z przedstawicieli Polskiego Związku Hodowców Koni W pracach komisji może brać udział koordynator programu ochrony, lub inna osoba delegowana przez IZ PIB.

2. Historia rasy

Do końca XVIII w. na terenie Powiśla hodowano przeważnie konie szlachetne, które jednak nie odpowiadały potrzebom miejscowych rolników, którzy ze względu na posiadany areal ciężkich gleb uprawnych potrzebowali cięższych i silniejszych koni. Ze względu na to zaczęto sprowadzać na teren Warmii, konie robocze głównie z Królestwa Polskiego, Litwy, Rosji oraz Europy Zachodniej,

Przełomowym wydarzeniem w hodowli koni zimnokrwistych na terenie Powiśla i Warmii było utworzenie w 1897 r. pierwszej spółki utrzymującej ogiery reńsko-belgijskie oraz powołanie w Królewcu specjalnej komisji ds. koni zimnokrwistych w typie ardeńsko-belgijskim albo reńsko-belgijskim. Doprowadziło to do szybkiego wzrostu pogłowia, tak że w 1901 r. w Prusach Wschodnich funkcjonowały 364 ogiery zimnokrwiste różnych ras, a wśród młodych kwalifikowanych do hodowli dominowały ogiery belgijskie i ardeńskie oraz ich potomstwo. Władze pruskie, pod naciskiem prywatnych hodowców, wydały ustawę o licencji ogierów oraz powołały Związek Hodowców Koni Zimnokrwistych dla Prus Wschodnich.

Pierwsza wojna światowa doprowadziła do prawie całkowitego upadku hodowli. Po jej zakończeniu w 1921 r. Niemiecki Zarząd Stadnin przeznaczył 20 ogierów zimnokrwistych do stada w Braniewie, które obsługiwało okręg Królewca i Warmii. Od tego momentu na pogłowie koni na terenie Powiśla i Warmii miały wpływ tylko ogiery ras zimnokrwistych. W następnych latach importowano reproduktory głównie z Nadrenii, Belgii i Holandii, które przydzielane były do stad w Braniewie, Kętrzynie i Kwidzynie. W okresie międzywojennym konie

zimnokrwiste hodowane były na 80% powierzchni byłych Prus Wschodnich. Systematycznie prowadzona praca hodowlana, m. in. poprzez organizowanie prób dzielności, pokazów-przetargów, prowadzenie dokumentacji, w tym ksiąg stadnych oraz odpowiedni wychów młodzieży, doprowadziła do zwiększania liczby hodowanych koni oraz podniesienia ich wartości.

Po drugiej wojnie światowej w powiecie sztumskim ocalała jedynie niewielka grupa klaczy i młodzieży (w tym kilka dobrych ogierków), będąca w posiadaniu ludności autochtonicznej. Nowi osadnicy przywozili ze sobą konie różnych ras i typów, a w latach 1946–1950 sprowadzono w ramach pomocy UNRRA ponad 1000 koni w typie podobnym do koni autochtonicznych, które miały stanowić podstawę hodowli koni zimnokrwistych w tym rejonie. Do 1947 r. zdołano zgromadzić dość liczne pogłowie klaczy zimnokrwistych i pogrubionych w dobrym typie. Użycie do stanówki od 1947 r. pierwszych ogierów autochtonicznych (Belgrad, Fagos, Grillharzer, Mandolin, Cyprian, Lakier, Dobosz) było wydarzeniem zwrotnym w hodowli sztumskiej. Od tego momentu ludność miejscowa zaczęła nazywać konie własnego chowu „sztumskimi”. Nazwa koń sztumski została oficjalnie przyjęta przez PZH i objęto nią wszystkie konie pogrubione hodowane w ośrodku sztumskim.

W wytworzeniu pogłowia koni sztumskich obok hodowców prywatnych poważną rolę odegrały gospodarstwo Sztumska Wieś i Stadnina Koni Nowe Jankowice. Obecnie w stadninie tej konsekwentnie dąży się do odtworzenia pierwotnie hodowanego w rejonie sztumskim konia o dużych ramach i masie, zaopatrując hodowlę terenową w najlepszy materiał zarodowy, korzystnie wpływający na poprawę jakości całego pogłowia polskich koni zimnokrwistych.

3. Uzasadnienie konieczności ochrony

Konie sztumskie zostały ukształtowane w rejonie Powiśla oraz Warmii i Mazur, gdzie żyzne i trudne do uprawy gleby wymuszały konieczność utrzymywania szczególnie mocnych koni roboczych. Powstały na bazie rdzennego materiału przy udziale zachodnioeuropejskich reproduktorów zimnokrwistych. Konsekwentna i planowa praca hodowlana, racjonalne żywienie i pielęgnacja oraz wielopokoleniowe zamięłowanie hodowców pozwoliło na wytworzenie koni, będących kulturowym dziedzictwem tych regionów Polski. Konie sztumskie są najcięższym regionalnym typem koni zimnokrwistych hodowanych w Polsce. Charakteryzują się większym kalibrem i większą limfatycznością niż pozostałe lokalne typy koni zimnokrwistych.

Częsty, w drugiej połowie XX wieku, dolew krwi koni importowanych powodował zagrożenie utraty pierwotnego genotypu i fenotypu koni sztumskich. Dlatego, konieczne jest dalsze kontynuowanie ochrony tej populacji odznaczającej się cennymi cechami genotypowymi, fenotypowymi i użytkowymi.

Konie sztumskie ze względu na region w którym powstały, powinny być utrzymywane, głównie na terenie województw: pomorskiego, kujawsko-pomorskiego, zachodniopomorskiego i warmińsko-mazurskiego. Powinny być wykorzystywane do prac polowych transportowych i w lasach, w gospodarstwach ekologicznych i agroturystycznych, oraz do pielęgnacyjnych terenów o wysokich walorach przyrodniczych.

4. Określenie wielkości populacji objętej programem ochrony

Populacja koni sztumskich w pierwszych latach XXI wieku szacowana była na ok. 500 osobników. Objęcie ich programem ochrony zasobów genetycznych spowodowało wzrost zainteresowania hodowców i liczby klaczy z 220 w 2008 roku do ok. 1100 w roku 2015.

5. Cele programu ochrony

Celem programu jest zachowanie specyficznego genotypu koni sztumskich, o dużej masie ciała i limfatycznej konstytucji, w typie ciężkiego stępaka, posiadających zdolność wydajnej pracy w stępie z dużymi obciążeniami. Konie zakwalifikowane do programu ochrony mają stanowić rezerwę genetyczną oraz materiał wyjściowy do wytworzenia ogierów, które będą oddziaływać na populację koni zimnokrwistych nie objętą programem jako przeciwwaga do krzyżowania z ogierami zachodnioeuropejskich ras zimnokrwistych. Ich wykorzystanie powinno koncentrować się na:

1. Użytkowaniu zaprzęgowym i roboczym w rolnictwie ekstensywnym i leśnictwie, w agroturystyce, turystyce konnej, usługach na wsiach i w małych miejscowościach (np. recykling odpadów), w imprezach folklorystycznych;
2. Pielęgnacji i ochronie krajobrazu;
3. Innych, np. produkcja mleka od klaczy.

6. Wzorzec rasy

Chroniona populacja powinna charakteryzować się wzorcem konia w typie ciężkiego stępaka, wytworzonego na podłożu reńskich belgów, belgów, ardenów francuskich i szwedzkich. Koń w typie sztumskim odznacza się prawidłową, harmonijną budową, bardziej limfatyczną niż u koni sokólskich konstytucją. Jest to koń o dużym kalibrze wydajnym ruchu w stępie i kłusie, przeznaczony do ciężkich prac w zaprzęgu. W tym typie należy zachować i utrwalić: długowieczność, płodność, zdrowie i przystosowanie do środowiska. Ich system nerwowy jest bardzo zrównoważony, a temperament spokojny. Są to cechy, które również należy uwzględnić w selekcji. Wymagane są:

- 1) wyraźnie zaznaczony typ płciowy;
- 2) budowa: harmonijna i proporcjonalna;
- 3) głowa duża, ale proporcjonalna do masy ciała, o profilu prostym lub z lekką tendencją do profilu garbonosego; typowa dla płci z wyrazistym choć małym, żywym okiem, uszy małe, ruchliwe;
- 4) szyja prawidłowo osadzona z okrągłym grzebieniem, umięśniona i szeroka, proporcjonalna, harmonijnie połączona z głową, przy zaokrąglonej potylicy;
- 5) kłoda o mocnej muskulaturze, głęboka z prostą i krótką linią grzbietu, dobrze ożebrowana, wyraźnie zaznaczona i obszerna łopatka, dobrze związana w lędźwiach, pierś szeroka, pojemna klatka piersiowa. Zad szeroki, rozłupany, lekko skośny i bardzo dobrze umięśniony, przez co może sprawiać wrażenie przebudowanego, portki wyraźnie wypełnione.
- 6) kończyny prawidłowe, szeroko ustawione, nieco limfatyczne; krótka, mocna pęcina; owłosienie obfitsze niż u innych koni, wyraźne szczotki.
- 7) kopyta mocne, szerokie, proporcjonalne do masy ciała,

Konie w typie sztumskim powinny oznaczać się zrównoważonym temperamentem i łagodnymi cechami charakteru, prawidłowym ruchem w stępie i kłusie z wyraźną tendencją do posuwistości. Kłus z łopatki o zadowalającej obszerności z aktywną akcją zadu, stęp odpowiednio długi, obszerny, z wyraźnie zaznaczoną tendencją ruchu do przodu.

Wymagane wymiary:

- klacze w wieku 3 lat: wysokość w kłębie 155–165 cm, obwód klatki piersiowej powyżej 200 cm, obwód nadpęcia 24–27 cm;
- ogiery wpisywane do księgi w wieku 2,5 roku: wysokość w kłębie 157–169 cm, obwód klatki piersiowej powyżej 210 cm, obwód nadpęcia 26–30 cm.

Pożądane umaszczenie: gniade, kasztanowate, kare, dereszowate. Nie dopuszcza się koni maści srokatej, tarantowatej, myszatej i siwej.

Cechami niepożądanymi są wyraźne wady eksterieru, a w szczególności: brak typu, cofnięty nadgarstek, łęgowaty grzbiet, miękka pęcina, wyraźna szablatość oraz szpotawość oraz znaczna limfatyczność ze schorzeniami skórными, małe kopyta, zbyt wybujały temperament.

7. Zasady wyboru klaczy do programu ochrony

Do programu ochrony mogą być zakwalifikowane klacze zimnokrwiste, wyłącznie hodowli krajowej, urodzone w Polsce, poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- 1) zostały wpisane do głównej Księgi hodowlanej koni zimnokrwistych, Sekcji koni sztumskich (dot. klaczy wpisanych do księgi od 2017 r.);
- 2) mają ukończone 30 miesięcy przed 15 marca roku kwalifikacji do programu;
- 3) charakteryzują się pokrojem i typem sztumskim potwierdzonym przez Komisję oceniającą oraz uzyskały co najmniej 75 pkt bonitacyjnych, w tym za typ rasowy co najmniej 13 pkt (dobry);
- 4) w obecności Komisji oceniającej zdały z oceną pozytywną wstępną próbę użytkowości lub próbę użytkowości zaprzęgową (zgodnie z Załącznikiem 1 do programu ochrony);
- 5) mają określone markery genetyczne na podstawie badań przeprowadzonych w upoważnionych laboratoriach;
- 6) posiadają potwierdzone pochodzenie po obojgu rodzicach, jeżeli rodzice byli wpisani do księgi stadnej po 2006 roku lub rodzice wpisani do 2006 roku mieli określone markery genetyczne.

7) pod względem rodowodowym spełniają warunki określone w punkcie 9.1:

Klaczki, które nie zostały poddane wstępnej próbie użytkowości lub próbie zaprzęgowej lub jej nie zdały mogą zostać warunkowo zakwalifikowane do programu na 1 rok. W tym okresie powinny być poddane powtórnie próbie, której niezdanie spowoduje wykluczenie klaczy z programu.

Przeeglądy, podczas których prowadzona jest komisyjna ocena klaczy odbywają się w czasie i miejscu określonym przez prowadzącego księgę w uzgodnieniu z Instytutem.

W przypadku zbyt dużej liczby klaczy zgłaszanych do programu preferowane będą klacze urodzone w historycznych regionach wytworzenia i występowania koni sztumskich.

8. Zasady wyboru ogierów do programów ochrony

W programie ochrony mogą być użyte ogiery sztumskie, wyłącznie hodowli krajowej, urodzone w historycznych regionach wytworzenia i występowania koni sztumskich, poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które :

- 1) spełniają warunki wpisu do głównej księgi hodowlanej koni zimnokrwistych, do Sekcji koni sztumskich (dot. ogierów wpisanych do księgi od 2017 r.);;
- 2) w ocenie pokroju uzyskały min. 79 pkt. Bonitacyjnych, w tym za typ rasowy i płciowy co najmniej 14 pkt (bardzo dobry),
- 3) w obecności Komisji oceniającej zdały z oceną pozytywną wstępną zaprzęgową próbę użytkowości lub właściwą próbę zaprzęgową (zgodnie z Załącznikiem 2 do programu ochrony)
- 4) mają określone markery genetyczne na podstawie badań przeprowadzonych w upoważnionych laboratoriach;
- 5) posiadają potwierdzone pochodzenia po obojgu rodzicach, jeżeli rodzice byli wpisani do księgi stadnej po 2006 roku lub rodzice wpisani do 2006 roku mieli określone markery genetyczne;
- 6) potomstwo urodzone po nich spełnia warunki rodowodowe uczestnictwa w programie ochrony;
- 7) pod względem rodowodowym spełniają warunki określone w punkcie 9.1

Ogierzy nie zakwalifikowane ze względu na niedostateczny rozwój mogą być ponownie przedstawione Komisji do oceny rok później (tylko raz).

W wyjątkowych i uzasadnionych przypadkach na wniosek prowadzącego księgę lub/i Koordynatora programu po pozytywnym zaopiniowaniu przez Grupę Roboczą Instytut może podjąć decyzję o kwalifikacji do programu osobnika nie spełniającego wszystkich wymogów rodowodowych, ale charakteryzującego się bardzo dobrym typem sztumskim.

9. Metody hodowlane

Podstawowym celem programu ochrony zasobów genetycznych koni sztumskich jest utrzymanie zmienności genetycznej. Z tego względu będzie się dążyć do wyodrębnienia męskich i żeńskich linii oraz ich zrównoważonego rozwoju. Kryteria selekcji poszczególnych osobników uwzględniają ocenę rodowodu, cech eksterieru (pokrój i wskaźniki biometryczne) oraz wyniki prób użytkowości ściśle związane z typem. Prace hodowlane prowadzone są z uwzględnieniem następujących kryteriów:

9.1. Ocena rodowodu

Wymagane jest:

- pochodzenie od trzech pokoleń przodków urodzonych w kraju wpisanych do polskiej księgi koni rasy zimnokrwistej (dotyczy ogierów kwalifikowanych do programu od 2016 roku).

- Posiadają w piątym pokoleniu rodowodu co najmniej 24 na 32 przodków sztumskich, tzn. koni urodzonych w historycznych regionach wytworzenia i występowania typu oraz ras użytych do ich wytworzenia: ardeńskiej, belgijskiej i reńsko-belgijskiej, co jest określane na podstawie informacji rodowodowych. W tym samym pokoleniu rodowodu po stronie matki na 16 przodków musi być co najmniej 12 sztumskich. Preferowane będą klacze posiadające przodków sztumskich wpisanych do Działu I, pkt 2., I tomu Kz.

W piątym pokoleniu rodowodu udział przodków ras: bretońskiej, fiordów, mur-insulanów oraz koni sokólskich nie może być większy niż 8 przodków tych ras na 32 wszystkich przodków w piątym pokoleniu, ale nie większy niż 4 na 16 ze strony matki. Jeżeli w czwartym lub w piątym pokoleniu wystąpi przodek NN, przypisany mu będzie taki sam typ jak potomka.

Rodowód oceniany będzie także pod względem stopnia spokrewnienia przodków i obecności w rodowodzie osobników typowych

9.2. Ocena wartości użytkowej prowadzona jest z uwzględnieniem :

a) oceny wzrostu, rozwoju, eksterieru i cech charakteru

Ocena ta przeprowadzana jest zgodnie z zasadami przyjętymi w Programie hodowli koni zimnokrwistych, Sekcji koni sztumskich;

b) oceny wyników wstępnej próby użytkowości lub próby użytkowości zaprzęgowej, pozwalające na ocenę zarówno cech fizycznych jak i cech charakteru (zgodnie z Załącznikiem 1 i 2 do programu ochrony).

c) oceny użytkowości rozplodowej

1. Klacze – ocena efektywności rozrodczej i produktywności prowadzona jest na podstawie:

- wskaźników rozrodu,
- liczby żywo urodzonych źrebiąt,
- liczby źrebiąt odsadzonych.

2. Ogiery – ocena efektywności rozrodczej i produktywności prowadzona jest na podstawie:

- prawidłowości zachowań seksualnych (libido),
- skuteczności krycia,
- liczby żywo urodzonych źrebiąt.

9.3. Ocena wartości hodowlanej

W ocenie wartości hodowlanej bierze się pod uwagę: wyniki oceny własnej, prób dzielności, użytkowości rozplodowej wartości potomstwa i osobników spokrewnionych.

9.4. Dobór osobników do kojarzeń

Hodowcy/właściciele klaczy objętych programem ochrony dokonują doboru par do kojarzeń zgodnie z wymogami programu ochrony.

9.5. Kriokonserwacja materiału biologicznego

W celu zabezpieczenia ciągłości linii męskich i żeńskich, materiał biologiczny będzie gromadzony i przechowywany zgodnie z zasadami wyboru materiału biologicznego podlegającego kriokonserwacji, określonymi przez Grupę Roboczą.

Materiał biologiczny będzie zdeponowany i przechowywany w Krajowym Banku Materiałów Biologicznych.

9.6. Wykorzystanie materiału biologicznego

Powszechnie stosowany jest rozród naturalny, tj. tzw. krycie z ręki. Inseminacja nasieniem świeżym i schłodzonym jest dopuszczalna. Inseminacja nasieniem mrożonym jest dozwolona po uzyskaniu zgody Grupy Roboczej.

Wykorzystanie zdeponowanego materiału biologicznego (*ex-situ in vitro*) odbywać się będzie zgodnie z zasadami określonymi w Krajowym Programie kriokonserwacji.

10. Zasady organizacji i realizacji programu ochrony

Programem ochrony zasobów genetycznych koni sztumskich są obejmowane konie, które:

1. Zostały zakwalifikowane do programu przez Instytut;
2. spełniają warunki określone w punkcie „Zasady wyboru klaczy do programu ochrony” i „Zasady wyboru ogierów do programu ochrony”;
3. Klacze są kryte ogierami zakwalifikowanymi wg „Zasady wyboru ogierów do programu ochrony”;
4. w ciągu każdych 5 lat uczestnictwa w programie klacze rodzą co najmniej dwa źrebięta, spełniające kryteria rodowodowe programu. Źrebięta muszą pochodzić po ogierach zakwalifikowanych do programów, być odchowane do wieku co najmniej 2 miesięcy i ocenione pod matkami, co najmniej na 14 pkt w skali 20-punktowej (5 pkt za typ i pokrój, 5 pkt za rozwój, 5 pkt za zdrowie, 5 pkt za ruch).
5. W przypadku wątpliwości co do pochodzenia źrebiąt Instytut może zażądać wykonania badania markerów genetycznych na koszt hodowcy, przeprowadzonego w upoważnionych laboratoriach. Definitywnie stwierdzona niegodność pochodzenia źrebięcia będzie skutkować automatycznym wykluczeniem klaczy-matki źrebięcia z programu
6. Klacze nie mogą być kryte ogierami blisko z nimi spokrewnionymi, czyli: ojcami, synami, braćmi, półbraćmi;
7. Hodowca/właściciel klaczy uczestniczący w programie ochrony zobowiązany jest do utrzymania co najmniej 2 klaczy w typie sztumskim,
8. Hodowca/właściciel zobowiązany jest do utrzymania klaczy w warunkach zgodnych z przepisami o dobrostanie zwierząt.

Przy rozpatrywaniu wniosku o uczestnictwo w programie i kwalifikacje kolejnych klaczy, uwzględniane są również:

1. rejon kraju – preferowane będą rejony typowe dla konia sztumskiego
2. warunki dobrostanu
 - a. kondycje koni (brak wychudzenia lub zatuczenia, stan kopyt)

- b. warunki stajenne (zaplecze, stajnie, wybiegi, pastwiska) lub bezstajenne (powierzchnia pastwisk, ochrona przed niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi);
 - c. możliwość zapewnienia prawidłowej opieki i nadzoru nad końmi;
 3. formy użytkowania klaczy; preferowane będzie użytkowanie robocze oraz wykorzystanie w agroturystyce i rekreacji;
 4. aktywności związanej z promowaniem koni sztumskich, poprzez uczestnictwo w pokazach, wystawach, zawodach, itp.
 5. warunki przyrodnicze i środowiskowe ocenianego ośrodka
- W pierwszej kolejności kwalifikowane są zwierzęta, które zgodnie z wytycznymi programu ochrony dla danej rasy są niezbędne do jego pełnej realizacji.

Instytut corocznie prowadzi weryfikację klaczy zakwalifikowanych do udziału w programie pod kątem przestrzegania zasad w nim określonych. Podczas wizytowania stada przez koordynatora programu hodowca ma obowiązek zaprezentować wszystkie klacze uczestniczące w programie ochrony, ich warunki utrzymania oraz dokumenty identyfikujące. Uchylenie się od tego obowiązku może skutkować wykluczeniem z programu.

Program ochrony zasobów genetycznych koni rasy zimnokrwistej w typie sztumskim realizowany jest wspólnie przez:

- hodowcę/właściciela klaczy,
- Związek,
- Instytut.

Zasady współpracy IZ PIB i PZHK określa zawarte porozumienie.

Zasady uczestnictwa hodowców w programie określa Umowa o przystąpieniu do realizacji programu ochrony zasobów genetycznych koni zawarta pomiędzy hodowcą/właścicielem stada a Instytutem.

W przypadku stwierdzenia nieprzestrzegania zapisów ww. Umowy oraz niniejszego programu przez hodowcę może on zostać usunięty z programu bez prawa powtórnego przystąpienia.

Dla wspomaganie realizacji programu zalecane są dodatkowe działania, takie jak:

- a) prowadzenie badań naukowych dotyczących charakterystyki populacji (szczegółowa charakterystyka biometryczna, etologiczna, kontrola stopnia spokrewnienia, dystansu genetycznego, badania grup krwi i innych markerów genetycznych);
- b) promocja walorów koni sztumskich poprzez organizowanie i wspieranie wszelkich poczynań mających na celu rozpropagowanie hodowli tych koni;
- c) organizowanie wystaw hodowlanych (regionalnych i krajowych) i czempionatów;
- d) upowszechnianie wiedzy o populacji koni zimnokrwistych w typie sztumskim w środkach masowego przekazu (radio, telewizja), książkach, artykułach prasowych i innych.

Biorąc pod uwagę, że typ sztumski jest populacją lokalną zakłada się, że wraz ze wzrostem liczby koni sztumskich zostanie wprowadzone stopniowe ograniczenie obszaru działania programu do regionów historycznego występowania typu. Może to być związane z ograniczeniem liczby klaczy przyjmowanych do programu w innych regionach.

11. Nadzór i ocena efektywności realizacji programu ochrony

Nadzór merytoryczny nad realizacją programu ochrony zasobów genetycznych koni rasy zimnokrwistej w typie sztumskim sprawuje Instytut. Grupa Robocza, działająca przy Instytucie:

- opiniuje wyniki kwalifikacji;
- opiniuje sprawy wątpliwe oraz może wnioskować o zmiany w programach ochrony;
- dokonuje oceny efektywności działania programu poprzez analizę przebiegu realizacji jego celów.

Analiza jest wykonywana na podstawie danych przekazanych przez Związek oraz koordynatora programu ochrony.

Okresowa ocena wykonywana jest przez Grupę Roboczą w oparciu o analizę własną lub analizę, jaką przeprowadziła inna jednostka (na zlecenie Instytutu).

Załącznik 1 - Regulamin oceny wartości użytkowej

Załącznik 2 – Regulamin oceny wartości użytkowej ogierów

12. Piśmiennictwo

1. Cześnik E., Niewiński W., Polak G., (2010). Program ochrony zasobów genetycznych koni zimnokrwistych w typie sokólskim. Załącznik nr 6 do Zarządzenia Dyrektora IZ PIB nr 19/10 z dnia 16 kwietnia 2010.
2. Chrzanowski S., Chachuła J., Szelałowska–Wąsik U., Oleksiak S., Wilczak J. (1989). Konie zimnokrwiste w Polsce środkowej, środkowo-wschodniej i południowej. PWN, Warszawa.
3. Pruski W. (1960). Hodowla koni. Tom I. PWRiL, Warszawa
4. PZHK (1964). Księga stadna koni zimnokrwistych i pogrubionych (Kzp). Tom I. PWRiL, Warszawa

Opracowanie programu:

Dr Grażyna Polak

Andrzej Kopczyk

Andrzej Stasiowski

Grażyna Kujawska

Prof. Zbigniew Jaworski

Program został pozytywnie zaopiniowany przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych koni, działającą przy Instytucie Zootechniki PIB.

Akceptuję:

Dyrektor Instytutu Zootechniki PIB

Załącznik nr 1 – Regulaminy prób użytkowości klaczy

Za przygotowanie konia do prób użytkowości odpowiada właściciel konia. Za przeprowadzenie prób użytkowości odpowiada jednostka wyznaczona przez prowadzącego księgę.

1. Próba wstępna.

Polega ona na ocenie zachowania się klaczy podczas zakładania ogłowia, trzymania do oceny i prowadzenia w rękę na trójkącie (o wielkości zgodnej z przyjętymi standardami) w stępie i kłusie. Zachowanie się konia oceniane jest, w zależności od wykonania czynności, w skali 5-punktowej:

- 5 pkt. - z łatwością, bezbłędnie, w sposób płynny
- 4 pkt. - z drobnymi zahamowaniami, w sposób mało płynny
- 3 pkt. - z trudnościami, po 1 - 3 nieudanych próbach
- 2 pkt. - z dużymi oporami, po więcej niż 3 nieudanych próbach, konieczna pomoc drugiej osoby
- 1 pkt. - niemożliwa do wykonania wskutek oporu lub niebezpiecznych reakcji konia.

Otrzymanie 1 lub 2 pkt. w próbie wstępnej wyklucza konia z udziału w dalszych próbach. Próbę wstępną można powtórzyć jednokrotnie, po co najmniej jednomiesięcznym ponownym przygotowaniu konia.

2. Próba zaprzęgowa

W obecności komisji właściciel z pomocnikiem zaprzęgają klacz do lekkiego, ogumionego wozu. W zaprzęgu klacz rusza stępem i na odcinku 200 m jest oceniana przez komisję. Po zawróceniu stępem w oznaczonym miejscu, klacz pokonuje kłusem odcinek o długości ok. 200 m, również oceniany przez komisję. W oznaczonym miejscu przed komisją klacz przechodzi do stępa i zatrzymuje się. Po zatrzymaniu należy ruszyć stępem. Komisja dokonuje oceny wg poniższej tabeli:

L.p.	Cecha	Ocena	Mnożnik
1.	Charakter i zachowanie się	0-10 pkt.	x2
2.	Styl ruszenia, zatrzymanie, nieruchomość	0-10 pkt.	x2
3.	Stęp	0-10 pkt.	x3
4.	Kłus	0-10 pkt.	x3

Skala ocen co 0,5 pkt. Klacz zdaje próbę jeżeli uzyska min. 50 pkt.

1. Ogier w wieku 2,5-3,5 lat, przed wpisaniem do księgi, poddaje się obowiązkowo wstępnej polowej próbie zaprzęgowej według następującego programu:

Próbie przeprowadza się w wozie konnym na ogumionych kołach o masie 500-600 kg. Do próby należy wybrać odcinek polnej, piaszczystej drogi o nieubitej nawierzchni, dopuszcza się podłoże trawiaste.

Ogiera zaprzęgają do wozu nie mniej niż 2 osoby, ale nie więcej niż 3. Bat dozwolony jest tylko do kontrolowania konia, brutalne użycie bata powoduje dyskwalifikację.

W próbie tej nie należy wymagać od konia szczytowych wysiłków, a wynik jej trzeba ocenić na podstawie chęci konia do uciążu i jego zachowania w czasie próby.

Schemat próby:

- 1) Zaprzęgnięcie konia do wozu.
- 2) Ruszenie stępem na dystans min. 20 m.
- 3) Zatrzymanie konia na 20 s.
- 4) Ruszenie stępem na dystans min. 20 m.
- 5) Zatrzymanie konia na 20 s.
- 6) Ruszenie stępem na dystansie nie mniejszym niż 10 m, podjechanie do Komisji i zakończenie próby.

Punktuje się za sposób ciągnięcia, ruszanie z miejsca oraz zachowanie konia podczas zatrzymania i w pozycji stój.

Punkty przyznaje się według poniższej skali:

RUSZANIE Z WOZEM I SPOSÓB CIĄNIĘCIA:

- 5 pkt. – koń ciągnie chętnie, trzy razy rusza bez szarpania, spokojnie wkładając się w uprząż,
- 4 pkt. – koń ciągnie chętnie, ale z pewnym wysiłkiem lub ciągnie nerwowo, ale rusza bez szarpania,
- 3 pkt. – koń ciągnie chętnie, ale rusza z pewnym szarpaniem,
- 2 pkt. – koń ciągnie z szarpaniem, z dużym wysiłkiem, z kilkoma próbami ruszania, przy ruszaniu kręci się i jest niespokojny,
- 1 pkt. – koń kilka razy przykłada się do ciągnięcia z szarpaniem, z cechami nerwowego zachowania się i z trudem pokonuje opór wozu.

ZATRZYMANIE I POZYCJA NA STÓJ:

- 5 pkt. – koń zatrzymał się płynnie i stoi spokojnie przez 20 s. podczas każdego zatrzymania,
- 4 pkt. – koń zatrzymał się płynnie, ale stojąc wykazuje pewną nerwowość, podczas zatrzymań nie wystąpił do końca 20 s., stał po ok. 15 s.,

- 3 pkt. – koń zatrzymał się mało płynnie, i stojąc jest niespokojny, nerwowy, kręci się, stoi podczas każdego zatrzymania nie dłużej jak 10 s.,
- 2 pkt. – koń zatrzymał się z trudem, po kilku (2-3) próbach zatrzymania go przez powożącego, po zatrzymaniu kręci się i po kilku sek. rusza,
- 1 pkt. – koń zatrzymał się po wielu próbach zatrzymania go przez powożącego, nie potrafi stać w miejscu, rusza po zatrzymaniu.

Koń może zostać zdyskwalifikowany, gdy podczas tej części próby szarpie, skręca na boki, skacze, nie chce przyłożyć się do ciągnięcia wozu, cały czas zachowuje się nerwowo, stwarzając zagrożenie dla powożącego, komisji lub osób postronnych.

Ocena końcowa dla koni sokólskich i sztumskich:

- 10 pkt. – ocena wybitna.
- 9-8 pkt. – ocena bardzo dobra.
- 7-6 pkt. – ocena dobra.
- 5 pkt. – ocena dostateczna.
- 4 pkt. i mniej – próba nie zaliczona.

2. Ogiery w wieku 4-6 lat poddaje się obowiązkowo zasadniczej polowej próbie zaprzęgowej według następującego programu:

I. Warunki techniczne próby:

- a. Próba użytkowości składa się z 3 części:
 - próby szybkości w kłusie,
 - próby szybkości w stępie,
 - próby ciągnięcia oraz zachowania się konia podczas ruszania i ciągnięcia.
- b. Do zdania próby wymagane jest spełnienie warunków we wszystkich trzech jej częściach. Koń, który nie spełni warunków choćby jednej części próby, podlega dyskwalifikacji i w dalszych próbach nie bierze udziału. Ogiery zaprzęgają do wozu nie więcej niż 2 osoby.
- c. Próby w stępie i kłusie powinny się odbywać na spokojnej, nieruchliwej szosie (będącej w dobrym stanie) na odcinku 1km bez zakrętów i wzniesień. Próba siły - na równym placu lub drodze gruntowej, dającej odpowiednie oparcie dla nóg ciągnącego konia.

II. Próba szybkości w kłusie.

Koń powinien przebyć 1 km w wozie bez obciążenia, jedynie z woźnicą i sędzią. Do obowiązków sędziego należy mierzenie czasu, kontrola ruchu konia (czy nie zagalopował) oraz sprawdzenie, czy woźnica nie używa bata.

Punktuje się za uzyskany czas według podanej niżej tabeli. Od uzyskanych punktów odejmuje się punkty karne za przejście konia w galop.

Punktacja za czas:

Punkty	Ogiery sztumskie	Ogiery sokólskie
7	poniżej 3'05''	poniżej 3'10''
6	3'05'' – 3'15''	3'10'' – 3'20''
5	3'16'' – 3'25''	3'21'' – 3'30''
4	3'26'' – 3'35''	3'31'' – 3'40''
3	3'36'' – 3'45''	3'41'' – 3'50''
2	3'46'' – 3'55''	3'51'' – 4'00''
1	3'56'' – 4'15''	4'01'' – 4'20''
Dyskwalifikacja	powyżej 4'15''	powyżej 4'20''

Punkty karne za przejście konia w galop:

- za każde przejście w galop do 4 foule włącznie - 1 pkt.
- za każde przejście w galop do 8 foule włącznie - 2 pkt.
- za każde przejście w galop powyżej 8 foule włącznie - 3 pkt.

Uwaga: Przejście w galop nie dyskwalifikuje konia.

III. Próba w stępie z obciążeniem.Koń musi przebyć stępem dystans 1km w wozie z obciążeniem równym 200% ciężaru konia (wraz z ciężarem wozu, woźnicy i sędziego).

Punktacja za czas:

Punkty	Ogiery sztumskie	Ogiery sokólskie
7	poniżej 8'05''	poniżej 8'10''
6	8'05'' – 8'30''	8'10'' – 8'35''
5	8'31'' – 8'55''	8'36'' – 9'00''
4	8'56'' – 9'20''	9'01'' – 9'25''
3	9'21'' – 9'45''	9'26'' – 9'50''
2	9'46'' – 10'10''	9'51'' – 10'15''
1	10'11'' – 10'35''	10'16'' – 10'40''
Dyskwalifikacja	powyżej 10'35''	powyżej 10'40''

Punkty karne za przejście konia w kłus:

- za każde przejście w kłus do 5 kroków włącznie - 1 pkt.
- za każde przejście w kłus do 10 kroków włącznie - 2 pkt.
- za każde przejście w kłus powyżej 10 kroków włącznie - 3 pkt.

Uwaga: Przejście w kłus nie dyskwalifikuje konia.

IV. Próba siły i chęci ciągnięcia.

Próbie przeprowadza się w wozie konnym na ogumionych kołach. Wóz powinien być mocnej konstrukcji i możliwie ciężki (500-700 kg). Opór uzyskuje się poprzez zastosowanie specjalnych podkładek oporowych, lub innych urządzeń oporowych. Do

próby należy wybrać odcinek polnej, piaszczystej drogi o nie ubitej nawierzchni lub plac o luźnej strukturze podłoża.

Aby nie obciążać gwałtownie konia i stworzyć mu warunki wdrożenia do stopniowego, zwiększającego się wysiłku, najazd na wyznaczony odcinek próby odbywa się nie obciążonym wozem (bez podkładek oporowych).

Właściwa próba podzielona jest na trzy odcinki z trzema krótkimi, około 15 sek. przerwami między każdą jazdą. Pierwszy odcinek próby (8-10 m) wykonuje się przy podłożonej podkładce oporowej pod jedno z tylnych kół. Po zatrzymaniu konia - wykorzystując przerwę - pomocnik sędziego podkłada pod drugie tylne koło, drugą podkładkę. W czasie pokonywania drugiego odcinka drogi (5-8 m) należy zwrócić uwagę czy koń włożył w pokonanie oporu duży, możliwie maksymalny wysiłek. Jeżeli koń wykazuje chęć ciągnięcia i możliwość pokonania większego oporu, należy tył wozu odpowiednio obciążyć (na ogół wystarcza 100-200 kg) i ruszyć dalej (5-8 m). Punktuje się za jakość ciągnięcia, w szczególności chęć do ciągnięcia i zachowanie się konia podczas próby.

Punktacja:

- 5 pkt. - koń ciągnie chętnie, pokonuje opór przy podłożonych 2 podkładkach i obciążonym tyle wozu, 3 razy rusza bez szarpania, spokojnie wkładając się w uprząż.
- 4 pkt. - koń ciągnie chętnie (obciążenie jak wyżej), ale z pewnym wysiłkiem lub ciągnie nerwowo, ale rusza bez szarpania.
- 3 pkt. - koń ciągnie chętnie (obciążenie jak wyżej), ale z pewnym szarpaniem.
- 2 pkt. - koń ciągnie z szarpaniem (obciążenie jak wyżej), z dużym wysiłkiem, z kilkoma próbami ruszania.
- 1 pkt. - koń kilka razy przykłada się do ciągnięcia z szarpaniem, z cechami nerwowego zachowania się i z trudem pokonuje opór wozu z podłożonymi dwiema podkładkami oporowymi.
- Dyskwalifikacja - koń szarpie, skręca na boki, skacze, nie chce przyłożyć się do ciągnięcia wozu z podłożonymi dwiema podkładkami, cały czas zachowuje się nerwowo.

Koniom, które uzyskały co najmniej 3 punkty dodaje się dodatkowo punkty za zachowanie przy zakładaniu uprzęży i zakładaniu do wozu:

- 2 pkt. - o ile koń zachowuje się spokojnie, w trakcie próby i po jej zakończeniu.
- 1 pkt. - o ile koń zachowuje się spokojnie, lecz z pewną (odczuwalną) niechęcią przyjmuje uprząż i zakładanie do wozu.

Maksymalna ilość punktów do zdobycia za próbę uciągu wynosi 7 pkt.

Ogólny wynik próby dzielności jest sumą wszystkich 3 konkurencji i określa się go w następujący sposób:

	Konie sztumskie i sokólskie
Ocena wybitna	18-21 pkt.
Ocena bardzo dobra	14-17 pkt.
Ocena dobra	9-13 pkt.

Ocena dostateczna	6-8 pkt.
Dyskwalifikacja	poniżej 6 pkt.

Bat dozwolony jest tylko do kontrolowania konia. Brutalne użycie bata w którejkolwiek części próby powoduje dyskwalifikację konia. Wskazana jest zachęta głosem.

Ogier, który nie zdał próby, może powtórzyć ją jeszcze raz, w okresie do jednego roku. Niezdanie próby w tym okresie, spowoduje wycofanie ogiera z programu hodowlanego, a jego potomstwo nie będzie posiadało prawa wpisu do księgi.

Zasadnicza oraz wstępna próba zaprzęgowa może być zastąpiona próbą alternatywną, której warunki i sposób przeprowadzenia określa prowadzący księgę. Pozytywne zaliczenie próby alternatywnej jest spełnieniem przez ogiera wymagań co do wartości użytkowej.